

FEDINEC CSILLA

A háború, melyet ukrán válságnak neveznek

A hivatalos adatok szerint az elmúlt egy évben a keleti megyékben több mint ötezren haltak erőszakos halált, háromnegyed részük civil áldozat. A hivatalos adatok szerint mintegy egymillió menekült az ország egyéb régióiban keresi a boldogulást, jelentős részben még a lakhatásuk is megoldatlan. A hivatalos adatok szerint az ország lakossága 2015 elején, a Krím nélkül, 42 millió körüli, tíz millióval kevesebb, mint 1989-ben, az utolsó szovjet népszámlálás alkalmával, illetve hat millióval kevesebb a 2001-es, egyetlen ukrán népszámlálás adataihoz képest. Elképzelhetetlen mélységűek a gazdasági bajok, hivatalosan azonban nincs csődőállapot. Az országban számba veszik a polgári védelmi létesítményeket, most már a hatszázezer négyzetkilométer minden szegletében benne van a levegőben a „pokol” – ahogy az emberek a háborús övezetet nevezik – füstje és lángja.

A „méltóság forradalma”

Bár elméletben mindenki emlékszik rá, azért idézzük fel, hogyan is kezdődött. 2013. november 21-én az ukrán parlament nem szavazta meg az ügyészségről szóló törvény korszerűsítését, illetve a bebörtönzött Julija Timosenko volt kormányfő külföldi gyógykezelésének lehetőségét (mint alternatív megoldást, mivelhogy „sima” szabadon bocsátását Ukrajna kategorikusan kizárta). Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy nem teljesíti az ország

az utolsó pontokat, amelyeket az Európai Unió szabott a társulási megállapodás és a szabadkereskedelmi egyezmény aláírásának feltételéül, amire Vilniusban, a keleti partnerség csúcs keretében kellett volna sort keríteni a hónap végén. A Facebookon azonnal megindult a szervezkedés, s estére, igaz ekkor még csak pár száz ember, már az utcán volt Kijevben, sőt, néhány vidéki városban is, így többek között Donyeckben, Harkovban és Ungváron. Másnap, nem várva meg, hogy mit lép az EU, Mikola Azarov hivatalosan bejelentette,

hogy Ukrajna ott lesz a csúcson, azonban ekkor az aláírás elmaradt. A társulási megállapodás politikai részét 2014. március 21-én, gazdasági részét pedig június 27-én írta alá az EU és Ukrajna.¹

A vilniusi csúcs utáni napon, november 30-án a rendőrség Kijevben durván nekiment a kitartóan, de békésen demonstrálóknak. Ennek hatására a tiltakozó tömeg hirtelen felduzzadt országszerte. Az uniós jelszavak viszont fokozatosan elhaláltak, és a megmozdulás hatalomellenes tiltakozásba csapott át. Közbejött december 19., az ortodox Mikulás és január 6–7., az ortodox karácsony közötti időszak, ami hagyományosan ünnepi, pihenős, szünidős, lazulós időszak az országban, azonban az igazán elszánt tiltakozók kint maradtak az utcán, s az utca, pontosabban a kijevi főtér adaptálódni kezdett a tömeg életvitelszerű helyben tartózkodásához. Kanonizálta a november 21-i dátumot, mint az események kezdetét, az a későbbi felismerés, hogy 2004-ben éppen ezen a napon kezdődött a narancsos forradalom is. Az Euromajdan – szó szerint: Európa tér – nemcsak Kijev főterét jelenti (amelynek egyébként a neve: Függetlenség tér), hanem az egész mozgalmat, a „méltóság forradalmát”.

Az „égi század”

Az ünnepek után a hatalom ismét szerencsétlen eszközökhöz nyúlt. 2014. január 16-án, az ún. „fekete csütörtökön” a gyülekezési szabadságot korlátozó törvénymódosításokat terjesztett be a parlamentben, mivel nem látott egyéb módot a békés hétköznapiakhoz való visszatérésre és az emberek hazaküldésére. Hamarosan kiderült, hogy ez olaj volt a tűzre. Január 19-én a főváros utcáin kezdetét vette a „gerillaháború”, amelyben már igen komoly szerepet játszottak nem csak az addig békés demonstrálók, hanem szélsőjobboldali fegyveres csoportok is. Az internetet elárasztották a korruptnak kikiáltott vezetők otthonairól készített fotók és videofelvételek, lebontották az országban az utolsó Lenin-szobrokat, többek között Kijevben egy arany vécé kerül a helyére – az államfő arany vécéjének másolata.

Február 18., a „fekete kedd” lendíti tovább a történetet. Annyi biztos, hogy a kijevi háztetőkről mesterlövészek lőtték válogatás nélkül az embereket. Utólag visszatekintve részletkérdés, hogy a megbízókkal kapcsolatban az (összeesküvés)jelmeletek közül melyiket fogadjuk valósnak. A döbbenet leírhatatlan. A halottak, az „égi század” – a „Méltóság forradalmának” hősei.

Február 21-én az ellenzéki pártok vezetői, Radoslaw Sikorski lengyel és Walter Steinmeier német külügyminiszter, valamint Eric Fournier, a

francia külügyminisztérium kontinentális Európa főosztályának vezetője jelenlétében válságkezelő megállapodást írtak alá Viktor Janukovics államfővel. Janukovics azonban másnap bejelentés nélkül elhagyta Kijevet, majd később az országot. Oroszország utólag a február 21-i megállapodást fogadta el az utolsó törvényes aktusnak.

Az ukrán parlamentben ugyanazon személyi összetétel mellett, de megváltozó pártszínekben gyors átrendeződés ment végbe, Olekszandr Turcsinov személyében megválasztották az új házelnököt, aki egyben az ideiglenes államfői pozíciót is betöltötte. A kormányalakítás elhúzódott, két jobbközép párt, a Julia Timosenko-féle Haza Párt, a Vitalij Klicsko vezette Útás Párt, valamint a szélsőjobboldali, Oleg Tyahnibok nevével fémjelzett Szabadság Párt kötött koalíciót, miközben az utcával is ki kellett valamilyen mértékben egyezni, amelyik végül is, a politika hivatalos szereplői nélkül, a fordulatot előidézte. Az új miniszterelnök Arszenyij Jacenyuk, Timosenko párttársa lett.

A kormányalakítás nehéz napjaitól függetlenül a parlament azonnal munkához látott, s a két legelső intézkedés – Timosenko szabadon bocsátása és 2012-ben Janukovics pártja, a kétnyelvűséget nyíltan felvállaló Régiók Pártja által keresztülvitt nyelvtörvény eltörlése. Timosenkot repülővel Kijevbe viszik, ahol beszédet mondott a főtéren. A demonstrálók azonban, akiket önmagában a hatalom átrendeződése nem nyugtatott meg, igen hűvösen fogadták, nyilvánvalóvá téve, hogy Timosenko politikai babérokra aligha számíthat. Az ok – az emberek emlékeznek a narancsos koalíció működésére, Timosenko kétszeri miniszterelnökségére, s ezek az emlékek nem felhőtlenül pozitívak.

A nyelvtörvény eltörlésének szándéka pedig országos felháborodást váltott ki, példátlan elegységbe rendeződött az ország, az ukrán értelmiség különböző csoportjai hallatták hangjukat – nem ez az ország megoldandó problémája, nem kell ily módon sót szórni a nyílt sebekre, amit az ország szerzett az eltelt hetekben, de akár évtizedekben. Az ideiglenes államfő bölcsen nem írta alá a parlamenti határozatot, így a nyelvtörvény hatályban maradt, azonban javaslatot tett egy új nyelvtörvény kidolgozására. A bizottság felállt, s munkáját az a körülmény sem zavarta meg, hogy közben a Krím de facto elveszett. Április 11-re elkészült a munkaváltozat. A parlamentben bejelentették, hogy a tervezetet előzetes véleményezésre megküldik nemzetközi szervezeteknek, közte a Velencei Bizottságnak. Időközben azonban elkezdődött a háború –, amit nem nevezünk háborúnak, mert akkor például meg kellene nevezni, ki kivel áll szemben –, s ezzel a nyelvtörvény ügye gyakorlatilag lekerült a napirendről.

A hadak

A keleti megyékben március elején, a krími népszavazást megelőzően, már megkezdődött a Kijev-ellenes mozgolódás. A donyecki megyei tanács úgy döntött, hogy népszavazást kell kiírni a terület további sorsáról, a luhanszkiak pedig illegitimnek nyilvánították a központi kormányt. Pro és kontra demonstrálók és a rendőrök konfliktusai nem öltöttek kezelhetetlen mértéket április 6-áig, amikor a térségben megjelentek a „kis zöld emberek”, azaz a „helyi szakadárok” mellett nyíltan felismerhető oroszországi zsoldosok. Támogatásukkal április 6-án megalakult a „Donyecki Népköztársaság”, április 27-én pedig a „Luhanszki Népköztársaság”. Április 13-án Olekszandr Turcsinov ideiglenes államfő bejelentette, hogy a keleti megyékben bevetik a hadsereget az úgynevezett „Terroristaellenes Művelet” keretében, az indoklás szerint a krími orosz forgatókönyv megismétlődésének megelőzésére. Feltételezhetően benne volt a számításban, hogy napokkal az április 17-i genfi találkozó előtt ez a bejelentés visszatartó erejű lehet. Oroszország, az USA, az EU és Ukrajna genfi nyilatkozata a válság megfékezésének szándékáról azonban sem megelőzni, sem megállítani nem tudta a fegyveres konfliktust.

Az ukrán hivatalos megfogalmazásokban állandósult a keleti megyék ellenállóira a „szakadárok”, „terroristák”, „fegyveresek” jelzők használata (az angolban például „pro-Russian rebels”, „rebels”, „separatist forces”), a Kijevet képviselőket pedig rendszerint „az ukránoknak” nevezik. „Az ukránok” – a „Terroristaellenes Művelet” végrehajtói – alapvetően Ukrajna Fegyveres Erői, azaz a hadsereg, valamint a Nemzeti Gárda, és a sokféle önkéntes alakulatok.

Ukrajnában a hadsereg sorkatonákból és hivatásosokból tevődik össze. A helyzet paradoxonja, hogy az utolsó behívás 2013-ra volt tervezve, utána a hadsereg teljes egészében átállt volna a hivatásos rendszerre. Azonban 2014. május 1-jén kelt elnöki rendelettel megújították a sorozást. Az ukrán hadsereg 1991-ben még 900 ezres állománnyal bírt, majd fokozatosan csökkentették a létszámot, 2013 végére már nem érte el az 170 ezer főt. 2014 májusától máig immár négy hullámban végrehajtott behívásokkal negyed millióra duzzadt. Ukrajna az 1990-es évek első felében felszámolta atomfegyver-arszenálját, amivel kapcsolatban az 1994-es Budapesti Memorandum nyújtott számára biztonsági garanciákat. 2014-ben Kijev többször felemlgette – ezek a garanciák nem élnek.

A Nemzeti Gárda különleges belügyi alakulat volt 1991 és 2000 között, melyet 2014. március 13-ával újjáalakítottak a belügyi fegyveres testületek átszervezésével. A Nemzeti Gárda az 1990-es évek elején részt vett a krími helyzet stabilizálásában („az ukrán államiság megszilárdításában a félszigeten”), a transznisztiai háború idején az ukrán határ védelmében a moldáviai szakaszon, később segített a kárpátaljai és a volhíniai természeti katasztrófák következményeinek felszámolásában, a közrend fenntartásában a donyecki bányászstrájkok idején. Az újjászervezett Nemzeti Gárda a hadsereghez hasonló, hivatásos és sorkatonai állományból álló 60 ezres katonaság. 2014 áprilisától a Nemzeti Gárda mellett önkéntes alakulatok is szerveződtek, kezdetben főként az Euromajdan népi önvédelmi mozgalmának tagjaiból.

Ugyancsak 2014 áprilisától tulajdonképpen az előző, korrupt hatalom által szétzilált, az Euromaj-

dan időszakában demoralizált rendőrség helyettesítésére, a kijevei hatalom megerősítésére ugyan csak önkéntes alapon szerveztek helyben területi századokat a közrend fenntartására külön a belügyminisztérium és külön a honvédelmi minisztérium kötelékén belül. 2014 nyarától a Nemzeti Gárda, a belügyminisztérium és a honvédelmi minisztérium önkéntes alakulatait is bevetik a háborús zónában.

Ezenkívül a Jobb Szektor nevű szélsőjobboldali mozgalom, amely jelentős szerepet játszott az ország életében az Euromajdan időszakában, megszervezte az úgynevezett Ukrán Önkéntes Hadtestet, amelynek tagjai saját fegyveres szárnyán kívül ukrán állampolgárok, határon túli ukránok, külföldi (nem ukrán származású) állampolgárok. A hadtestnek számos alakulata van – harci századok, amelyek részt vesznek a „szakadárok” elleni harcokban, valamint területi egységek, közte kárpátaljai is. Legfőbb feladatuknak azt tartják, hogy érvényt szerezzenek az alkotmány 65. cikkelyének, amely kimondja: „Ukrajna minden polgárának kötelessége a Haza, Ukrajna függetlenségének és területi egységének védelme, állami szimbólumainak tiszteletben tartása.” Mindazonáltal a hadtestet Kijev hivatalosan nem ismeri el, de a hadtestnek sem áll szándékában Kijevvel szóba állni.

A földi „pokol”

A két legerősebb kísérlet a tűzszünet elérésre a 2014. szeptemberi és a 2015. februári minszki tárgyalások voltak, de egyiket sem követte azonnali tényleges tűzszünet. Az első minszki² találkozóra Kijev válasza egy törvény elfogadása volt *A helyi önkormányzat különleges rendjéről Donyeck és Luhanszk megyék egyes járásaiban* címmel.³ Magyarán valamiféle státustörvénynek nevezhetnénk, de a jogszabályból éppen a lényeg hiányzik – mit is akar a törvény erejénél fogva érvényre juttatni. Ukrajna kőbe véssett alapelveinek tartja, tartotta mindig is a föderalizáció bármilyen formájának kizárását. A föderalizáció ilyen értelemben gyakorlatilag szinonimája a szeparatizmusnak. A 2014 májusában megválasztott államfő, Petro Porosenko fontosnak tartja a decentralizációt, ennek módját azonban a municipális jogok kiterjesztésében látja.

2015 februárjában a minszki négyek, Ukrajna, Oroszország, Németország és Franciaország vezetőinek közös sajtótájékoztató is elmaradt, de dokumentumot sem írtak alá a tárgyaló felek, de volt egy rövid nyilatkozat, amit a Kreml honlapján tettek közé. Magát az intézkedéscsomagot közvetítőkk látták egy kézjegyükkel.⁴ Oroszország következetesen kitart amellett, hogy nem őt kell tár-

gyaló félnek tekinteni, hanem a két népköztársaság képviselőit. Az orosz propaganda szerint a keleti megyék az ukrán nacionalisták ellen harcolnak, mert Kijevben azok gyakorolják a hatalmat, akiket a Szovjetunió a „Nagy Honvédő háború”-ban legyőzött. Jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy a harcok kiéleződése a jaltai konferencia és a „Nagy Győzelem” 70. évfordulója – február 4–11., illetve május 9. – közötti időszakban zajlik. Moszkva értelmezésében a nácizmus feletti győzelem a Szovjetunió egyetlen történelmi sikere, amely túlélte a kommunizmus bukását, a második világháborúban aratott győzelem ma is Oroszország globális geopolitikai szerepének egyik fundamentuma. Vlagyimir Putyin orosz elnök 2015. február 17-i budapesti látogatása is két részből állt: hivatalos tárgyalások, illetve a Hősök terén az ismeretlen katona sírjának és a Fiumei úti sírkert szovjet katonai parcellájának megkoszorúzása.

A sorozással kapcsolatos emberi érzelmeknek nincs köze hazafisághoz vagy hazafiatlansághoz. Kimondva kimondatlanul értelmetlen harcnak tekinti az emberek többsége. A nyugati megyékben, a lengyel, román és magyar határon gyakran lépik át időlegesen a határt csak azért, hogy ne kelljen átvenni a behívót. Korábban a lakcímen, ma már a munkahelyen kísérlik meg a behívó átadását. Hivatalosan egy év mínusz tíz napot kell a hadseregben tölteni, azaz rövidesen majd a leszereléseknek is kellene következniük.

Kárpátaljai történet, hogy jött az értesítés az édesanyának: a fia elesett. Felismerhetetlenségig összeroncsolt testet temetett el az édesanya, majd néhány hét múlva telefont kapott – a fia hívta, hogy eddig a körülmények nem tették lehetővé, hogy telefonáljon. Még sincs hepiend, mert az anya nem tudta feldolgozni a sokkhatást. Ezer kilométerekre a „pokol”-tól. A dráma mégis a „pokol”-ban történik.

IRODALOM

- [1] Association agreement between the European Union and its Member States and Ukraine. EUR-Lex, 22014A0529(01). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1413961918333&uri=CELEX:22014A0529%2801%29>
- [2] Minszk I. Jegyzőkönyv [Minsk Protocol] (2014. szeptember 5.) <http://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>; és memorandum [Follow-up Memorandum] (2014. szeptember 14.) <http://www.osce.org/ru/home/123807>
- [3] Ukrainian law On temporary Order of Local Self-Governance in Particular Districts of Donetsk and Luhansk Oblasts. 1680-VII/2014. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1680-vii>
- [4] Minszk II. Intézkedéscsomag [Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements] (2015. február 12.) <http://www.osce.org/ru/cio/140221?download=true>; és nyilatkozat az intézkedéscsomag megvalósításának támogatására [Declaration of the President of the Russian Federation, the President of Ukraine, the President of the French Republic and the Chancellor of the Federal Republic of Germany in support of the full implementation to the Minsk Agreement] (2015. február 12.) http://news.kremlin.ru/ref_notes/4803